

VARGA BEÁTA PhD, HABIL

varga.bea@hist.u-szeged.hu
történész, egyetemi docens (SZTE BTK)

A Hetmanátus modernizációja: a kozák adminisztráció tervei 1687–1764 között.

Vaszil Kononyenko könyvéről

The Modernization of the Hetmanate. The Plans of the Cossack Administration between 1687–1764. Review about the book of Vasyl Kononenko

DOI 10.14232/belv.2020.1.10

<https://doi.org/10.14232/belv.2020.1.10>

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article:

Varga Beáta (2020): A Hetmanátus modernizációja: a kozák adminisztráció tervei 1687–1764 között. Vaszil Kononyenko könyvéről. *Belvedere Meridionale* 32. évf. 1. sz. 5–26. pp

ISSN 1419-0222 (print)

ISSN 2064-5929 (online, pdf)

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)

(Creative Commons) Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0)

www.belvedere-meridionale.hu

A Hetmanátus modernizációja: a kozák adminisztráció tervei 1687–1764 között. Vaszil Kononyenko könyvéről

Василь Кононенко : Модернізація Гетьманщини: проекти козацької адміністрації 1687–1764 рр. Київ: Інститут історії України НАН України, 2017. — 305 с.

ISBN 978-966-02-8307-7

2017-ben az Ukrán Tudományos Akadémia Történeti Intézetének gondozásában jelent meg *Vaszil Kononyenko*¹ műve, a „*Hetmanátus modernizációja: a kozák adminisztráció tervei 1687–1764 között*” címmel. A szerző az ukrán autonómia korát vizsgálta meg az adott időszakban abból a szempontból, hogy milyen modernizációs tendenciák mutatkoztak meg a kozák adminisztráció részéről Ivan Mazepától kezdve Kirill Razmovszkijig. Azért tartotta fontosnak ezzel a témával foglalkozni, mert a kutatási eredmények alapján arra a következtetésre jutott, hogy szükséges ezen korszak átértelmezése az egyes vezetők politikai, gazdasági és kulturális reformtörekvéseit illetően.

Műve *Előszavában* a szerző kutatása kronológiai határaiként az 1687–1764 közötti, azaz az Ivan Mazepa hetmanságától az Ukrán Hetmanátus megszüntetéséig terjedő időszakot nevezi meg és felteszi azt a fontos kérdést, hogy érdemes-e a kora újkori „újításokat” a modernizációs koncepciókkal összefüggésben megvizsgálni, vagyis lehet-e egyáltalán modernizációról beszélni az adott időszakban a Hetmanátuson belül. Ehhez természetesen szükséges szerinte a modernizáció fogalmának körülhatárolása, amelynek külön fejezetet szentel a művében. Mindenesetre már előljáróban megjegyzi, hogy az újításoknak a tradíciókkal való „ütköztetése” komoly problémákat okozott Kelet-Ukrajnában. Kutatási módszereit tekintve a szerző bevallotta az „*arany középutat*” választotta: nemcsak a hetmani-központi kormányzat, hanem a kozák elit viszonyulását is megvizsgálta a modernizációs tervekhez.

A *Bevezetésben* Kononyenko röviden felvázolja azokat az előzményeket, amelyek az ún. „*ukrán forradalom*”² következményeként a 17. század közepétől végbementek az ukrán területeken Bogdan Hmelnickij hetmanságától kezdve Ivan Mazepa hatalomra jutásáig. Ezen időszakot elemezve arra a megállapításra jut, hogy a kozák „sztarsina” a politikai és szellemi elit vezetőiként a kozák adminisztráció révén védték érdekeiket, és egyben a Hetmanátus modernizációjának fő hordozóivá váltak. Ugyanakkor azt is kihangsúlyozza, hogy a cári kormányzat az ukrán autonómiát a birodalmi igényekhez próbálta igazítani. A szerző valójában meglehetősen diplomatikusan fogalmaz, hiszen az orosz uralkodók valójában kezdettől fogva a Hetmanátus autonómiájának teljes leépítésére és a kelet-ukrán területek⁴ alávetett tartománnyá történő átalakítására törekedtek.

Kononyenko a művéhez felhasznált *forrásanyag* bemutatását követően – teljesen jogosan – arra a megállapításra jut, hogy a kutató szinte már a „bőség zavarával” küszködhet, de jó értelemben. Ezt követően külön fejezetet szentel a *modernizáció fogalma elméletének és módszertanának*, amelyen belül az 1950-es évektől napjainkig vizsgálta meg a kérdéskör általános kutatásának egyes periódusait. Fontos tényezőként emeli ki, hogy az 1990-es évektől kezdve a modernizáció koncepciójának vizsgálatát a 17-18. századi Közép- és Kelet-Európa – ezen belül az Ukrán Hetmanátus – történetéhez is hozzákapcsolták. Ebben a megközelítésben a

¹ 2009 óta az Ukrán Tudományos Akadémia Történeti Intézetében az Ukrajna Középkori és Kora Újkori osztályának tudományos munkatársa.

² 1659-ben lezárult az olyan kiemelkedő kozák vezetők kora, akik képesek voltak Ukrajnát a lehető legnagyobb mértékben önállósítani Moszkvától és szilárd egységet teremtettek a Zaporozsjei Hadon belül. A kozák sztarsina körében felerősödtek a köztársasági-oligarchikus tendenciák, akik az egyéni érdekeiket az állami érdekek fölé helyezték.

³ Az 1648–1654. évi, Bogdan Hmelnickij által vezetett ukrajnai mozgalom jellegére vonatkoztatva többféle meghatározás látott napvilágot: az orosz-szovjet historiográfiában illeték többek között „*kozáklázadás*” illetve „*felszabadító háború*” jelzővel, míg az ukrán történetírásban „*szabadságharcról*” és „*ukrán nemzeti forradalomról*” olvashatunk.

⁴ Az Ukrajna birtoklásáért kirobbant orosz–lengyel háborút lezáró 1667. évi Andruszovói egyezmény értelmében a nyugat-ukrán területek visszakérültek a Rzeczpospolita kötelékébe.

kozákságot progresszív társadalmi jelenségként, az ukrán államiság hagyományainak őrzőjeként mutatják be. Itt azonban meg kell jegyeznünk, hogy a kozákság azáltal, hogy a tradíciók szimbólumává és legfőbb védelmezőjévé vált, eleve nem álltak érdekükben a modernizációs tervek. Hasonlóképpen a cári kormányzat sem támogatta a Hetmanátus helyzetének megszilárdítására irányuló reformterveket.

A szerző szerint az általa tárgyalt időszakban a kozák kormányzat részéről tudatos és következetes modernizációs törekvések mutatkoztak meg, amelyek három fontos következménnyel jártak: 1. „Kis-Oroszország”⁵ határainak rögzítése Oroszország keretein belül; 2. viszonylagos stabilitás; 3. a Hetmanátus elitjének, azaz a kozák sztarsinának az egységesülése. Utóbbi tényezőt azonban véleményünk szerint kétséges pozitív eredménynek tekinteni, hiszen a sztarsinának nem állt érdekében a hetman hatalmának megszilárdítása, amely törekvés a modernizációs tervek legfontosabb részét képezte. Talán ezen ellentmondások és érdekellentétek miatt is nevezte Kononyenko ezeket az újításokat „*mérsékelt modernizációnak*”,⁶ szemben az orosz kormányzat radikális modernizációjával, amely az Orosz Birodalom központosítására és az autonóm területek integrációjára irányult. A Hetmanátus politikai struktúrájának meghatározására a szerző az „*állam*”⁷ és az „*autonómia*” kifejezéseket szinonimákként használja abban az értelmezésben, hogy a görög eredetű autonómia kifejezés *önállóságot és függetlenséget* jelent és az autonómia olyan állami egység, amely intézményeinek többé-kevésbé joga van gyakorolni az állami funkcióikat. A szerző 1687–1764 között a kozák adminisztráció modernizációs törekvéseit több szempontból – a központi kormányzat központosításának szándéka, a fiskális rendszer fejlesztése, kulturális és oktatási reformok bevezetése, jogrendszer egységesítése – elemzi a művében.

Konkrétan a modernizáció folyamatát tárgyaló első fejezetben az *Ivan Mazepa hetmansága* (1687–1708) idején bekövetkezett változásokat követi végig. Abból az általános megállapításból kiindulva, hogy a 17-18. század fordulójától egész Európában megélné a uralkodói udvaroknak, a kisebb-nagyobb államoknak az államszervezet centralizálására és modernizációjára irányuló politikája, Kononyenko kiemeli, hogy ezen általános tendencia alól nem volt kivétel Ivan Mazepa hetmani udvara sem. Érzékeltetvén Mazepa megnövekedett hatalmát, egy korabeli forrás alapján a szerző a hetmant egyenesen „*második cárnak*” nevezi. A Hetmanátus katonai ereje a cári kormányzat számára elengedhetlenné vált Oroszország déli irányú, a Fekete-tenger térsége felé irányuló terjeszkedéséhez. Ugyanakkor I. Péter uralkodása idején az ukrán közigazgatás mérsékelt modernizációs kísérletei kezdettől fogva eleve ütköztek a reformer cár radikális modernizációjával. Ezek az ellentétes érdekek az Északi háború idején hatványozottan megmutatkoztak.

A 17. század második felére a kozák elitet, azaz a legmagasabb rangú katonai vezetőket magába tömörítő *Sztarsina Rada*⁸ a hetmani kormányzat döntéshozatali folyamatának kikerülhetetlen részévé vált. Kononyenko szerint a kozák elit Mazepa mellett fontos részévé vált a

⁵ Orosz kötetekben a Hetmanátust a cári kormányzat a Kis-Oroszországnak nevezte.

⁶ A jelenkori ukrán történetírásban késői vagy felzárkózó modernizációnak is nevezik.

⁷ A jelenkori ukrán historiográfiában Ukrajna jogi státuszát 1654-től kezdve úgy ítélik meg, hogy a perejaszlavi egyezmény valójában egy olyan konföderatív állam alapjait teremtette meg, amelyen belül a tagállamok – Oroszország és Ukrajna – esetében szuverén államok tartós, ugyanakkor laza szövetségéről kell beszélni, amelyek megőrizték a teljes függetlenségüket.

⁸ A hetman hatalmát korlátozó intézményként működött és a Hetmanátus legfelsőbb végrehajtó hatalmi szervét képezte.

modernizációs reformoknak. Jóllehet a sztarsinának érdekében állt a hetmani hatalom korlátozása, Mazepa mégis a kozák elitben látta a legfőbb társadalmi támaszát. Ezért is törekedett egy hozzá hű és a reformjait támogató arisztokrácia kialakítására. Mazepa mintegy 20 éven keresztül hűen szolgálta I. Pétert, ezért élvezte annak támogatását a „modernizációs” programjának megvalósításában: 1. a hetmani kormányzat központosításához szükséges gazdasági feltételek megteremtésében és a Hetmanátus autonómiájának megőrzésében; 2. A Zaporozsjei Had⁹ katonai potenciáljának növelésében; 3. a kultúra és az oktatás színvonalának emelésében. Mazepa kiemelten fontosnak tartotta egy kozák zsoldos hadsereg létrehozását, ezért elindított egy folyamatot, amelynek eredményeképpen a kozákokat két csoportra különítették el. 1. „válogatott” és 2. „segítő” kozákokra. Mindeközben a hetman a cárral folytatott levelezésében többször is utalt arra, hogy a maga részéről a Hetmanátust továbbra is egy széleskörű autonóm jogokkal rendelkező közigazgatási egységnek tekinti. Tekintettel arra, hogy az Északi háború kitörése megszakította Mazepa reformtevékenységét, 1700 után a szerző nem vizsgálta tovább a hetman politikáját. Így viszont sikerült kikerülnie Mazepa „átállásának” vagy „árulásának” problematikus kérdését, amely a mai napig is komoly viták tárgyát képezi az orosz és ukrán történetírásban.

A következő fejezet az 1710-től az 1720-as évek elejéig megnyilvánuló modernizációs törekvéseket tekinti át. Kiindulópontnak tekinti a szerző azt a tényt, hogy Mazepa reformpolitikája a hetman „1708-1709-es cselekményei”¹⁰ miatt végül is befejezetlenül zárult. Ie. Vagyis megint sikerült a szerzőnek kikerülnie a hetman külpolitikai irányváltásának értékelését, csak annyit jegyez meg, hogy ez negatívan hatott az 1687-től elkezdett reformintézkedéseire. A fejezeten belül elsőként a Mazepa titkáráként ismert Filip Orlik nevéhez köthető és emigrációban született 1710. évi, ún. „*Benderi Alkotmány*” veti részletes vizsgálat alá, amelyet a majdani ukrán állam alaptörvényeként fogalmazták meg. A Benderi alkotmánynak megfelelően a Hetmanátus politikai rendszerén belül a „kozák arisztokrácia” a korábbiakhoz képest is meghatározóbb szerepet játszott volna, és a Sztarsina Rada a Szenátus szintjére emelkedett volna. Jelen esetben tehát a modernizációs törekvések a kozák elitet erősítették volna, ami viszont automatikusan maga után vonta volna a hetmani hatalom további csökkenését. Tekintettel arra, hogy Filip Orlik nem rendelkezett tényleges hatalommal, csak Ivan Mazepa híveinek egy kisebb csoportja támogatta, továbbá nem állt egy legitim kozák kormányzat élén, véleményünk szerint a „Benderi Alkotmány” a szerző szempontrendszere alapján valójában nem illik bele a korszak modernizációs terveinek sorába.

A fejezeten belül a szerző a továbbiakban *Ivan Szkoropadzkij*(1708–1722) hetmanságát elemzi, aki szerinte szervesen folytatta elődei reformtevékenységét annak ellenére, hogy vele kezdetét vette az ún. „*kinevezett hetmanok*”¹¹ korszaka, ami eleve behatárolta a kozák vezetők mozgásterét. A hetman – feltehetőleg a sztarsina nyomására – létrehozta az Általános Hadi és Bírói Kancelláriát a hetmani kormányzaton belül, ami a kozák elit további megerősödését célozta meg. A „kinevezett” hetmanok sorában *Pavel Polubotok* (1722–1724) következett, akinek

⁹ A Hetmanátust hivatalosan Zaporozsjei Hadnak nevezték, amely formula nemcsak az orosz kötelékben működő, autonóm közigazgatási egységet, hanem a cári szolgálatban álló 60 ezer fős ukraini kozák sereget is jelentette.

¹⁰ Ivan Mazepa az Északi háború idején 1708-ban átállt XII. Károly svéd király oldalára és együtt harcoltak az 1709-es poltavai csatában I. Péter ellen.

¹¹ Ivan Mazepa svéd oldalra átállását 1708-ban I. Péter árulásként értékelte, ezért megtorlásként széleskörű központosító intézkedéseket vezetett be a Hetmanátusban, amelyeken belül a Zaporozsjei Had szabad hetman-választó jogát megszüntetve ettől kezdve a cári kormányzat nevezte ki a hetmanokat.

szembesülnie kellett I. Péternek az ukrán autonómiát radikálisan korlátozó reformjainak egyik fontos lépésével, a *Kisoroszországi Kollégium*¹² megalapításával, amely intézmény teljes körű ellenőrzési jogot kapott a hetmani kormányzat tevékenysége felett. Polubotok kinevezése a cár részéről végül nem bizonyult jó lépésnek, mert a hetman kezdettől fogva harcot indított az új cári hivatal ukrain befolyásának csökkentése ellen, sőt 1723-ban kérvényt intézett az orosz uralkodóhoz a Kisoroszországi Kollégium megszüntetéséről. I. Péter úgy reagált a hetman lépésére, hogy árulás vádjával börtönbe záratta, ahol hamarosan meghalt a kozák vezető. Végeredményben rövid idejű hetmansága alatt Polubotoknak nem sikerült komolyabb lépéseket tenni a modernizáció irányába. Kononyenko a hetmant a tradíciók híveként jellemezte, aki jóllehet fontosnak tartotta a modernizációt, ennek ellenére minden erejével védeni próbálta a hagyományos ukrán önkormányzatot a központosító orosz cári törekvésekkel szemben.

A fejezet végén összegzőként a szerző megállapítja, hogy tevékenységük során mindhárom hetman – F. Orlik, I. Szkoropadszkij, P. Polubotok – megpróbált valódi, a cári kormányzattól többé-kevésbé elkülönült hatalmat szerezni és kiterjeszteni a befolyását a Hetmanátus felett, amely törekvés Bogdan Hmelnickijtól kezdve a kozák vezetők politikájának „hagyományos” részét képezte. Ezenkívül a hetmanok az I. Péter által megnyírbált ukrán autonómia helyreállítását is fontosnak tartották, de szembesülniük kellett azzal, hogy az orosz uralkodó „radikális” modernizációs és integrációs politikája miatt ezeknek a reményeknek egyre kevesebb a realitásuk.

Ezt követően Kononyenko az 1720-as évek végének-1730-as évek elejének modernizációt célzó terveit tekintette át *D. Aposztol* (1727–1734) hetmanságától kezdve. Azt a fontos körülményt azonban, hogy Polubotok „megbuktatását” követően 1724–1727 között az orosz kormányzat átmenetileg „szüneteltette” a hetmani hivatalt és nem nevezett ki új hetmant, a szerző csak mellékesen jegyezte meg. Továbbá arra a – véleményünk szerint – fontos körülményre sem tér ki külön, hogy I. Péter halála (1725) után Kelet-Ukrajna integrációjának folyamata az Orosz Birodalomba átmenetileg lelassult, mert az őt követő uralkodók nem központosítottak olyan elszántan, ezért ez az időszak kedvező alkalmat teremtett az ukrán autonóm törekvések számára. És éppen ez az elsődleges magyarázata annak, hogy megelénkült a korszakban a hetmanok „modernizációs” kedve. Ugyanakkor folytatódott a hetman és a kozák elit közötti hatalmi harc is, amelyet Kononyenko egy 1727-ben született forrással – „*Névtelen feljegyzés a hetmani hatalom korlátozásának szükségességéről*” – illusztrál. Ezen tervzet alapján egyértelműen megmutatkozik a kozák sztrasina azon törekvése, hogy a hetman és a Sztrasina Rada között kialakult hatalmi egyensúlyi helyzetet az utóbbi javára billentse át. A modernizáció szempontjából a szerző még egy forrást megvizsgál a korszakból – „*1728. augusztus 22-i határozati pontok*” –, amelyet a hetmani kormányzat adott ki és az ukrán autonómiát az Ukrajna Oroszországhoz csatlakozásának feltételeit meghatározó, 1654. évi *Márciusi cikkelyek*¹³ alapján kívánták visszaállítani. Az új Márciusi cikkelyeknek

¹² I. Péter hármas cél vezérelte: tovább korlátozni az ukrán önkormányzatot és megakadályozni a hetman és a sztrasina megerősödését és kiterjeszteni az általános adóztatást valamennyi ukrán társadalmi rétegre.

¹³ Az Ukrajna „befogadását” megfogalmazó ún. „*Márciusi cikkelyek*” 60 ezer főben maximálták a cári szolgálatban álló lajstromozott kozákok számát, akik teljes önkormányzati joggal rendelkeztek. A hetman önálló belpolitikai joggal rendelkezett és a külügyi hatáskörét is csak annyiban korlátozták, hogy a cári kormányzat ellenségeivel csak Moszkva hozzájárulásával tarthatott fenn kapcsolatot.

nevezett dokumentum a hetmani kormányzat korszerűsítésének és racionalizálásának programját is tartalmazta, valamint annak szándékát, hogy az I. Péter által bevezetett Rangtáblázatot a Hetmanátus területére is kiterjesszék, azaz egyeztessék egymással az ukrán és orosz birodalmi rangokat. Annak ellenére azonban, hogy a kozák sztarsina társadalmi és jogi helyzete a Hetmanátuson belül megkérdőjelezhetetlennek számított, a cári kormányzat továbbra sem ismerte el a nemesi státuszukat. Összességében Kononyenko megállapítja, hogy az Aposztol hetman kormányzása idején született „modernizációs” tervek közül nagyon kevés valósult meg a gyakorlatban.

Az utolsó fejezetet Kononyenko *Kirill Razumovszkij* (1750–1764) hetmanságának szentelte, akinek a kormányzása idején a hetmani kormányzat utolsó kísérletet tett az autonómia visszaállítására. 1734 óta az orosz kormányzat ismét „szüneteltette” a hetmani hivatalt, ami Szentpétervár centralizációs politikájának kedvezett. Kihasnálva azonban Erzsébet cárnő 1744. évi ukrainai látogatását, a kozák elit kérvényezte az uralkodónőnél a hetmani tisztség visszaállítását. Erzsébet végül 1750-ben Kirill Razumovszkijt nevezte ki hetmannak, aki széleskörű reformokat tervezett a Hetmanátus megreformálására és helyreállította a hetmani tisztség tekintélyét. 1763-ban kiadott egy rendeletet, amelyben felgyorsította az igazságszolgáltatás menetét, majd a II. Katalinhoz benyújtott kérvényében azt a korábbi szokást akarta felújítani, hogy minden új hetman-választáskor erősítsék meg az 1654-es orosz–ukrán alapegyezményt. Mivel időközben az a II. Katalin lett a cárnő, aki kezdetől fogva nehezen tolerálta a Hetmanátus privilegizált helyzetét az Orosz Birodalmon belül, a hetmani kormányzat nem táplálhatott illúziókat a további újítások véghezvitelére.

Kirill Razumovszkij központosító politikájával egy időben aktivizálódott a Sztarsina Rada tevékenysége is, amely hivatal továbbra is ellenőrzése alatt akarta tartani a hetman kormányzását. Miután félreállították a Hadsereg Radát¹⁴, a Sztarsina Rada a Hetmanátus legfelsőbb törvényhozó szervévé is vált egyben. A kozák elit körében tovább erősödött az a törekvés, hogy a cári kormányzattól kieszközöljék nemesi státuszuk elismertetését.

Végül mind a hetman, mind a kozák sztarsina követeléseit elfogadhatatlannak tartotta II. Katalin, ezért 1764-ben megfosztotta Razumovszkijt a hivatalától, majd megszüntette magát a Hetmanátust is és a területén alávett tartományokat, provinciákat hozott létre. A szerző ugyanakkor kihangsúlyozza, hogy modernizáció tekintetében a legnagyobb – átmeneti – sikereket Razumovszkijnek sikerült elérnie: felgyorsította az igazságszolgáltatás menetét, korszerűsítette a Zaporozsjei Hadat, megnövelte a bevételeit, fellendítette az oktatást és a kultúrát.

Akönyv végén Kononyenko összegzőképpen a következőket állapítja meg. 1687–1764 között a hetmanok modernizációs törekvései elsődlegesen az ukrán autonómia teljes visszaállítására irányultak, de magukban foglalták a hetmani udvar, illetve a hetmani tisztség tekintélyének megerősítését és a kozák arisztokrácia nemesi státuszának elfogadtatását a cári udvarral. A tárgyalt időszakból Ivan Mazepa és Kirill Razumovszkij korát emeli ki a modernizációs tervek sikerességét tekintve, míg a többi hetmannak az orosz uralkodók határozott centralizációs politikájával kellett szembenéznie. Mindenesetre ezeket a reformokat az ukrán államiság története szempontjából meghatározó jelentőségűnek tekinti még akkor is, ha túlnyomórészt megghiúsultak az orosz kormányzat „radikális modernizációs” politikája miatt, amely már a Kisoroszországi Kollégium felállítása (1722) és a hetmani hivatal szüneteltetésében (1724–1727, 1734–1750) is megmutatkozott.

¹⁴ A Hetmanátus meghatározó szerveként funkcionált, ahol a hetmant és a legfontosabb katonai vezetőket választották.

Kononyenko művét olvasva egyértelműen megállapítható, hogy a szerző valóban az „arany középutat” választotta. Annak érdekében, hogy kikerülje az orosz és ukrán historiográfia vitás kérdéseit a Hetmanátus jellegére és jogi státuszára vonatkozóan, kihagyott a művéből olyan fontos kérdéskört, mint pl Ivan Mazepa „árulásának” vagy az ukrán államiság problematikája. Az általa vállalt feladatot azonban maradéktalanul elvégezte, az általa vizsgált időszak széleskörű forrásbázisára támaszkodva mutatta be az ukrán modernizációs terveket. Az viszont nem derült ki a mű alapján, hogy a kozák adminisztráción belül valójában kik voltak a modernizáció képviselői: a hetmanok vagy a kozák sztarsina. Abban mindkét fél egyaránt érdekelt volt ugyanis, hogy visszaszerezzék a Hetmanátus autonóm jogállását, de miközben a hetmanok a saját hatáskörüket akarták kiterjeszteni, minden alkalommal nemcsak a cári kormányzat, hanem a kozák sztarsina ellenállásába is ütköztek. Vagyis a hetmani kormányzaton belüli hatalmi harc megakadályozta a Hetmanátus helyzetének megerősítését és elősegítette az orosz uralkodók „radikális” modernizációs, azaz integrációs törekvéseit. A műve elején Kononyenko feltette azt a kérdést, hogy lehet-e egyáltalán modernizációról beszélni az adott időszakban a Hetmanátuson belül, de végül valójában ezt nem válaszolta meg.